

SIMBOLIKA ORNITONIMA *PATKA* U UKRAJINSKOJ KNJIŽEVNOSTI (na materijalu odabranih djela)

Tetyana Fuderer

Filozofski fakultet u Zagrebu

tfuderer@ffzg.hr

Poznanj, Poljska, 23.11.2017.

ОБЈЕКТ ANALIZE

- Ukrajinska lemkovska pjesma *Ej, plovi rače Tisinom* (ukr. *Гей, пливе (плине) кача по Тисині*)
- Pejzažna liriska pjesma Tarasa Ševčenka *Teče voda pod javorom...* (ukr. *Тече вода під явором...*)
- Zbirka humorističnih priča Ostapa Višnje *Lovačke priče* (ukr. *Мисливські усмішки*)

PREDMET ANALIZE

- Simboličko značenje ornitonima *patka* reprezentirano u djelima različitog vremenskog presjeka.
- *Patka* kao *lik-simbol* («образ-символ») u ukrajinskoj književnosti.
- *Lik-simbol* složeni semiotički konstrukt kojem je svojstveno preneseno značenje i uz koji se vežu određene asocijacije (Хоботнякова 2015: 193).

RIJEČ *PATKA* U UKRAJINSKOM JEZIKU

- *Словник української мови*: «водоплавний свійський і дикий птах, цінний своїм м'ясом, яйцями й пір'ям; самка качура» (1973, Т 4: 124)

odnosno
- *Rječnik ukrajinskog jezika*: vodena pripitomljena i divlja ptica, cijenjena zbog mesa, jaja i perja; ženka mužjaka patke.

SEMANTIČKO-TVORBENO GNIJEZDO RIJEČI *PATKA*

Prema podacima iz *Korpusa ukrajinskog jezika* (potkorpus folklora, književne proze i poetskih tekstova):

- *Качка* – *patka*, preko **1000** upotreba
- *Качечка* – *patkica*, deminutiv, preko **50** upotreba
- *Качур* – *patak*, mužjak patke, preko **170** upotreba
- *Кача* – *pače*, mladunče od patke, oko **30** upotreba
- *Каченя* – *pače*, isto što i *кача*, preko **100** upotreba
- *Каченятко* – hipokoristik, 2 upotrebe
- *Качва* – zbirna imenica prema *качка* / *patka*, **10** upotreba

SINONIMSKI NIZ LEKSEMA *PATKA* U UKRAJINSKOME JEZIKU

- *Rječnik sinonima ukrajinskoga jezika:*
- **КРЯ́ЧКА** *розм.*, **МАГЕ́РКА** *діал.*, **ВУ́ТЯ** *діал.*, **ВУ́ТКА** *діал.*, **ТА́СЯ** *дит.*, **ТА́СЬКА** *дит.*; **СВИЩ**, **СВІЯ́ЗЬ**, **ЧЕРНЬ**, **ЧЕРНЮ́К** (дикий птах цієї породи); **КРІ́ЖЕНЬ**, **КРИЖА́К** *діал.*, **КРЯ́КВА** *діал.* (великий дикий птах); **ЧИ́РКА**, **ЧИРО́К** (малий дикий птах); **ШИЛОХВІ́СТ** [**ШИЛОХВІ́СТЬ** *рідше*], **ШЕЛІ́ХВІСТ** *розм.* (птах цієї породи, що має видовжений тулуб з голчастим хвостом)» (ССУМ 2006: 664), у той час як синонімічний ряд слова качур включає слова **СЕ́ЛЕЗЕНЬ** та діалектне **СЕ́ЛЕХ** (ССУМ 2006: 664).

PATKA U UKRAJINSKOJ FRAZEOLOGIJ

- *Frazeološki rječnik ukrajinskog jezika:*
- 1) щоб тебе (її, його і т. ін.) качка [ніжкою] копнула (брикнула і т. ін.), *жарт*.
Уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось і т. ін. (Т 1; 2015: 366);
- 2) сидіти каменем (кілком, пеньком, гвіздком, крячкою і т. ін.). 1. Перебувати в нерухомому положенні. 2. Наполегливо займатися чим-небудь, заглиблюватися у якусь роботу, заняття і т. ін. 3. Перебувати де-небудь безвідлучно, нікуди не виходячи або не від'їжджаючи (Т 2; 2015: 801).

PATKA U UKRAJINSKOM ŽARGONU

- *Ukrajinski žargon. Rječnik:*
- **КАЧКА**¹, -и, ж. 1. крим., жрм. Повідомлення неправдивих відомостей » (СУЖ 2005: 167).

SIMBOLIKA ORNITONIMA *PATKA* U UKRAJINSKOJ KULTURI

- *КАЧКА* (СЕЛЕЗЕНЬ, КРИЖЕНЬ):

- ptica-totem, simbol ptice-tvorca, sotone, povezanosti sa zagrobnim svijetom, djevojke, momka, mlade, mladoženje, majke, oca, figuralni prikaz sporosti, nemoći, provođenja vremena unutar svoja četiri zida (obiteljskog života); patka je predstavница triju stihija – vode, zemlje i zraka; može letjeti u carstvo nebesko, biti u svijetu ljudi i otploviti u podzemno carstvo (ЕССКУ 2015: 332 – 333).
- U obliku bijele i crne patke javljaju se Bog i sotona. Patka je element obreda vjenčanja kao ukras na *korovaju* (velikom okruglom kruhu s ukrasima od tijesta koji se peče prigodom vjenčanja); uz kukavicu, orla, sokola, goluba i lastavicu simbolizira vezu sa zagrobnim životom (ЕССКУ 2015: 332 – 333).
- Patku susrećemo u obredima vjenčanja i krštenja te pogrebnim obredima, u folkloru (npr., bajka *Šepava patkica*, u kojoj se patka transformira u lijepu djevojku) te u književnosti.

LEMKOVSKA NARODNA PJESMA EJ, *PLOVI PAČE TISINOM*

<i>ПЛИВЕ КАЧА ПО ТИСИНІ</i>	<i>PLOVI PAČE TISINOM</i>
Гей, пливе кача по Тисині, Пливе кача по Тисині. Мамко ж моя, не лай мені, Мамко ж моя, не лай мені.	Ej, plovi pače Tisinom, Plovi pače, pa Tisinom. Ne grdi me, majko moja, Ne grdi me, majko moja.
Гей, залаєш ми в злу годину, Залаєш ми в злу годину. Сам не знаю де погину, Сам не знаю де погину.	Ej, karat ćeš me u zao tren Karat ćeš me, pa u zao tren. Ni sam ne znam gdje poginem Ni sam ne znam gdje poginem.
Гей, погину я в чужім краю, Погину я в чужім краю. Хто ж ми буде брати яму? Хто ж ми буде брати яму?	Ej, poginut ću u tuđini, Poginut ću u tuđini. Tko će mi grob iskopati? Tko će mi grob iskopati?
Гей, виберут ми чужі люди, Виберут ми чужі люди. Ци не жаль ти, мамко, буде? Ци не жаль ти, мамко, буде?	Ej, tuđi će mi ljudi iskopati, Tuđi će mi ljudi iskopati. Zar ti, majko, nećeš žaliti / neće žao biti? Zar ti, majko, nećeš žaliti / žao biti?
Гей, якби ж мені, синку, не жаль? Якби ж мені, синку, не жаль? Ти ж на моїм серцю лежав, Ти ж на моїм серцю лежав.	Ej, sine, kako mi ne bi bilo žao? Kako, sine, mi ne bi bilo žao? Na mom si srcu ležao. Na mom si srcu ležao.
Гей, пливе кача по Тисині, Пливе кача в по Тисині.	Ej, plovi pače Tisinom, Plovi pače, pa Tisinom.

EJ, PLOVI PAČE TISINOM – SIMBOLIKA PATKE

- *Pače* – sin.
- *Patka* – simbol smrti, utjelovljenje duše umrle osobe.

TEČE VODA POD JAVOROM... TARASA ŠEVČENKA

ТЕЧЕ ВОДА З-ПІД ЯВОРА...

(7. XI. 1860)

Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболази
Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
Та попід горою.
Хлюпошуться качаточка
Помеж осокою.
А качечка впливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города.
Вода ставом стала.
Прийшло дівча воду брати,
Брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадитись, кого б то їм
Своїм зятем звати?

TEČE VODA POD JAVOROM...

(prevela A. Menac)

Teče voda pod javorom
Spušta se k dolini,
Nad vodom se diči, koči
Crvena kalina.
Gizdava je kalinica
I javor pun sjene,
A oko njih vrbe, ive
I loze zelene.

Teče voda za šumicom,
Teče pod goricom.
Pačići se tu pljeskaju,
U šašu bućkaju,
A patka i patak samo
Za njima plivaju,
Love ribu i sa svojom
Dječicom pričaju.

Teče voda uz povrtnjak,
Jezerom postala,
Djevojka po vodu došla,
Pjesmu zapjevala.
Izađoše otac, mati
U vrt prošetati,
Svjetovat' se, koga li će
Svojim zetom zvati?

*TEČE VODA POD JAVOROM... – SIMBOLIKA *PATKE**

- Javor
- Kalina
- Vrba
- Voćnjak (vrt)
- Voda
- *Pačići*, *patka* i *patak* – majka, otac, djeca (djevojka)

LOVAČKE PRIČE OSTAPA VIŠNJE

1945. – 1956.

1. *Kako se kuha i jede juha od divlje patke*
2. *Lisica*
3. *Otvaranje lova*
4. *Zec*
5. *Bekasina*
6. *Medvjed*
7. *Vuk*
8. *Lovačka puška*
9. *Šumska šljuka*
10. *Divlja koza*
11. *Bengalski tigar*
12. *Prepelica*
13. *Divlja svinja, ili vepar*
14. *Gnjurac*
15. *Crnoglavi galebovi*
16. *Droplja*
17. *S divljom patkom na jezeru*
18. *Lovačka oprema*
19. *Los*
20. *Divlja guska*
21. *Labud*
22. *Šaran*
23. *Oleksa Ivanovič*
24. *Som*
25. *Štuka*
26. *Sami sebi štetočina*

LOVAŠKE PRIČE – SIMBOLIKA PATKE

- Ornitonim *patka* – u 15 priča od 26.
- *Качка* (дика), *качечка*, *каченя*, *качатко*, *каченятко*, *качва*.
- Sinonimi: *крижень*, *сележень*, *крякуха*, *чиря*, *чиряточко* (mladunče od patke).
- Atribut *качачий*: *качає полювання*, *качачий переліт* (seljenje), *качає голова*, *качає гніздо*, *качає яйце*.
- Individualno-autorski smisao ornitonima *patka*.

ZAKLJUČAK

- ***Ej, pliva pače Tisinom i Teče voda pod javorom...*** – etnokulturni temelji simbolike patke.
- ***Lovačke priče*** – individualno-autorska simbolika ornitonima patke koja se oslanja na ukrajinski etnokulturni kontekst u širem smislu.

LITERATURA I IZVORI

- Вишня Остап (Губенко Павло Михайлович). Усмішки. – Київ: Дніпро, 2001. – 350 с.
- Вишня Остап. Мисливські усмішки: Для серед. та ст. шк. віку / Упорядкув., пердм., дод. О. Шевченко. – Київ: Школа, 2007. – 272 с.
- Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. – 5-е вид. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. – 912 с. – ЕССКУ.
- Корпус української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mova.info/corpus.aspx> – 12.11.2017.

LITERATURA I IZVORI

- Народні пісні підкарпатських русинів [Електронна копія] / зібрали: Д. Задор, Ю. Костьо, П. Милославський. – Електрон. текст. дані. – Ужгород : Вид. Подкарпат. о-ва науки, 1944. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?&id=3185> – 15.11.2017. – НППР.
- Пливе кача по Тисині [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://lyricstranslate.com/ru/пливе-кача-по-тисині-плывут-утки-по-тисе.html> – 15.11.2017.
- Словник синонімів української мови: У 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – Київ: Наук. думка, 2001. – Т. 1. – 1026 с.; Т. 2. – 953 с. – ССУМ.

LITERATURA I IZVORI

- Ставицька Л. Український жаргон. Словник. Видання 2-ге, виправлене і розширене. – Київ: Критика, 2005. – 496 с. – СУЖ.
- Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – Київ: Наук. думка, 1993. – 980 с.
- Словник української мови: в 11 томах. – Т. 4, 1973. – СУМ.
- Хаботнякова П. С. Кореляція понять «образ», «символ» та «образ-символ» у сучасній лінгвістичній парадигмі (на прикладах творів Френка Перетті) [Електронний ресурс] // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. – Т. 18. – № 2. – 2015. – Режим доступу до журн.: <http://journals.uran.ua/index.php/2311-0821/article/viewFile/85014/80591> – 12.11.2017.
- Ševčenko Taras. Вибрані поезії / Izabrane pjesme; prev. s ukr. Antica Menac; bilješke i kom. Rajisa Trostinska; izbor pjesama i pogov. Jevgenij Paščenko. – Zagreb: Matica hrvatska, 2014. – 192 s.

Dziękuję za uwagę!

Hvala na pozornosti!

Дякую за увагу!

Спасибо за внимание!